

УДК 339.5:94 (477)

ЗОВНІШНЯ ТОРГІВЛЯ УКРАЇНИ ПІСЛЯ ПІДПИСАННЯ БРЕСТСЬКОГО МИРУ

ПРИТУЛЯК П., к. іст. н., доцент кафедри філософських
та соціальних наук КНТЕУ

У новітніх умовах економічного розвитку незалежної України її колишній досвід щодо налагодження торговельних стосунків із сусідами знов набуває актуальності. Загострення геополітичних стосунків, боротьба за ринки збуту, конкурентна боротьба призводять до поглиблення кризи, погіршення рівня життя населення, недостатності інвестицій для стимулювання економіки. Україна у надзвичайно важких умовах Першої світової війни спромоглася підписати економічні договори, які хоч і були неоднозначними з позицій вигідності для держави, проте стимулювали населення до подальшого розвитку господарства й товарообміну. Отже, потрібно не забувати уроки, що витікають із діяльності уряду Української Центральної Ради та гетьманського уряду П. Скоропадського, і досвід центральних органів влади у період революційних подій 1917–1920 рр. ХХ ст.

Питання щодо обсягів експорту та імпорту товарів, їх асортименту недостатньо висвітлені у науковій літературі й потребують подальшого дослідження. Крім того, проблема ускладнюється неоднозначністю оцінок Брестського миру та його наслідків для України, зокрема, експорту продовольства до Центральних держав у 1918 р.

Метою статті є висвітлення та аналіз зовнішньої торгівлі України і країн Центральної Європи після підписання Брестського миру.

Жовтневий більшовицький переворот 1917 р. кардинально змінив політичну обстановку в Україні. Протистояння Центральної Ради й уряду більшовицької Росії досить швидко переходить у стадію повноцінної війни, в якій Українська Народна Республіка (УНР) фактично не мала шансів. Усвідомлюючи це, Центральна Рада змушена була шукати собі нових союзників. 9 лютого 1918 р. у результаті

переговорів з країнами Центральної Європи підписано перший у ході світової війни мирний договір між і УНР, з одного боку, та Німеччиною, Австро-Угорщиною, Болгарією та Туреччиною – з іншого.

Особливе значення для майбутніх стосунків обох сторін мала сьома стаття договору, яка регулювала господарські відносини. Саме їм відводилось чільне місце після підписання миру у взаєминах між обома сторонами. Обмін товарами регулювався окремими додатковими договорами.

14 березня 1918 р. на засіданні Ради Народних Міністрів УНР було ухвалено рішення про утворення Державної комісії з товарообміну, до складу якої увійшли М. Порш, С. Остапенко, І. Феценко-Чопівський, К. Мацієвич, П. Лінніченко, І. Соколовський та ін. Державній комісії було надано повноваження вести переговори і підписати вироблені спільно з комісіями Центральних держав умови взаємного товарообміну.

Спільна німецько-австро-українська комісія, створена згідно зі статтею VII договору, зібралася в Києві 25 березня 1918 р. Українську делегацію на ній очолював М. Порш, німецьку – барон Мумм фон Шварценштейн, австро-угорську – граф Форгач.

Обидві сторони підійшли до переговорів без достатньої попередньої підготовки, не маючи статистичних і економічних матеріалів щодо загальної кількості хліба в Україні. Хоча, слід зазначити, що ця проблема розглядалася на засіданнях Малої Ради, зокрема 9 березня 1918 р. Так, заступник міністра торгівлі і промисловості І. Чопівський наголошував на тому, що, оскільки Україна останні 5–6 років хліб за кордон не вивозила, то надлишок хліба мав значний розмір [1].

Переговори проходили складно. Готуючи новий договір, Державна комісія з товарообміну керувалася такими ідеями: *по-перше*, модною ідеєю всебічного господарського регулювання всього економічного життя країни і, зокрема, намаганням передати в руки держави справи постачання українських підприємств сировиною, а населення – масовими продуктами споживання; *по-друге*, бажанням, по можливості, відгородити свою країну від економічної кабали, що їй загрожувала, і перетворення в німецьку колонію, а також захистити її від вкачування сировини в Центральні держави без зустрічного імпорту сюди достатньої кількості готових виробів [2].

До цих завдань слід додати ще одне, а саме: прагнення українських центральних органів виконавчої влади встановити контроль за поставкою продовольства для Центральних держав, не допустити створення їх організацій у своїй країні, щоб мати можливість впливати на обсяг вивозу. Вже тоді було очевидним, що українська експортна організація, не маючи достатньої кількості спеціалістів і належного досвіду міждержавних економічних стосунків, буде працювати гірше, ніж німецька та австро-угорська.

Українська Державна комісія була розділена на дві частини – імпорту та експорту. Крім цього було вирішено створити для обговорення питання імпорту товарів в Україну три підкомісії: з імпорту машин і металевих виробів; палива та іншої сировини; текстильних товарів.

28 березня спільна комісія фактично розпочала роботу. Українці просили в першу чергу поставити їм певну кількість дешевих товарів і знарядь праці. 11 квітня українська делегація дійшла згоди на поставку в Україну 18900 тис. пудів вугілля, а також нафти, гасу, різних мастил, хімічних і фармацевтичних товарів, про що було домовлено 18 квітня. Питання поставки в Україну текстильних товарів було узгоджено 21 квітня. Однак потрібно зазначити, що імпорт товарів в Україну мало цікавив Центральні держави. Тому вони не давали конкретних відповідей на вимоги та прохання українців, істотно зменшуючи розміри поставок окремих товарів в Україну. Крім того, Центральні держави часто висували заздалегідь неприйнятні умови, ставлячи переговори на грань зриву.

Паралельно між сторонами проходили переговори з питань експорту товарів з України. Німці просили поставити в Центральні держави значну кількість збіжжя, сала, жирів, яєць, худоби, цукру, цибулі, картоплі, кислій капусти. 5 квітня на спільному засіданні делегацій розглядалися чи не найважливіші для України питання, які, по суті, становили основу брестських переговорів і договору від 9 лютого. Йшлося про кількість зернових, ціни на нього, кінцевий строк його поставки, заборону вивезення зернових в інші країни до виконання поставок у Центральні держави 60 млн. пудів продовольства. 9 квітня Україна дала згоду поставити новим союзникам зазначену кількість збіжжя. У цей же день порушувалося питання про експорт залізної та марганцевої руди, міді, олова, цинку, ртуті, шкур, лісу, мануфактури. 13 квітня була підписана "Умова відповідно постачання рогатої худоби з України", згідно з якою Україна мала поставити 2750 тис. пудів рогатої худоби (в живій вазі). 20 квітня 1918 р. було підписано остаточний протокол про експорт сировини з України.

Матеріали переговорів свідчать, що метою представників Центральних держав було саме викачування з України сировини, а найкращим способом для цього вони вбачали запровадження принципів вільної торгівлі.

Таким чином, економічна угода діяла в рамках статті VII Брестського договору. Строк дії договору встановлювався з 23 квітня по 31 липня 1918 р. Сьогодні неможливо встановити, чому Центральні держави, готуючи гетьманський переворот, вирішили прискорити закінчення переговорів щодо підписання економічної угоди від 23 квітня, якою були незадоволені. Можливо, вони не хотіли одразу ж підірвати престиж нової влади, змусивши її підписати ще менш вигідний для неї договір, ніж той, що був підписаний її попередниками. 10 вересня 1918 р. було підписано другий аналогічний еконо-

мічний договір між Українською Державою, очолюваною гетьманом П.Скоропадським, та країнами Центральної Європи. Саме ці два договори і лягли в основу майбутніх експортно-імпортних взаємовідносин. Як відомо, Центральна Рада діяла до 29 квітня 1918 р., отже, головний тягар виконання договору з боку України ліг на гетьманський уряд.

Центральні держави створили в Києві Господарчу централь для вивезення зерна, бобів, насіння, кормових культур та інших товарів. Український уряд, зі свого боку, відкриває Українську торгову палату. Всі товари, що експортувалися, обкладалися митом і поділялися на три категорії: товари, заборонені для вивозу; товари, відносно яких існують особливі постанови й узгодження, що корегують кількість їх вивозу (зерно, яйця, рогата худоба, овочі, картопля, капуста, цибуля, деревина, залізна й марганцева руди, залізний лом); товари, які надходять у вільну торгівлю і без обмежень вивозяться за кордон.

Товари з України вивозилися Брестським і Львівським відділеннями залізниці, а також із чорноморських портів (Херсона, Миколаєва, Одеси).

Аби краще зрозуміти механізм експорту товарів з України, потрібно навести дані Міністерства продовольчих справ Української Держави (так називалася Україна за гетьмана П. Скоропадського). Із квітня по 28 листопада 1918 р. через чорноморські порти, брестське та львівське відділення до Центральних держав було вивезено 37 055 вагонів хліба, продовольства, сировини [3]. Ліва частина всього цього була переправлена до Німеччини та Австро-Угорщини, значно менше – до Болгарії та Туреччини.

Найбільшою за обсягами операцій була німецька "Централь по закупівлі сировини", що закуповувала для європейських країн сировину і готові вироби, крім продовольства і жирів. У Централі працювало близько 200 службовців. Система була відмінно налагоджена, закупівлі відбувалися великими партіями і в цілому за цінами суттєво нижчими за ринкові. Значну кількість товарів союзники вивозили поза договорами, минаючи митні кордони України, зокрема як військові трофеї, що не обкладалися митом. Українцям лишалося лише реєструвати ці порушення та надсилати повідомлення до відповідних органів. Наприклад, у червні 1918 р. незаконно було "вивезено близько 253 тис. пудів волокнистих товарів, 86 тис. пудів шкіри, 58 тис. пудів металів і металевих виробів, 72 тис. пудів мінеральних речовин, 82 тис. пудів гумових виробів" тощо [3].

Приймаючи умовно курс марки за 90 коп., загальний обсяг закупівельних операцій Централі становив 168 195 867 крб. 45 коп.* [4]. Насправді ж ця цифра ще більша, оскільки дані про закупівлю окремих

* Упродовж 1918 р. в Берліні було надруковано грошові знаки у 2, 10, 100, 500, 1000, та 2000 гривень. Гетьман П. Скоропадський, прийшовши до влади у квітні 1918 р., відновив як основну грошову одиницю Української Держави карбованець. У договорі від 23 квітня 1918 р. ціни визначалися в рублях.

товарів за вересень-жовтень 1918 р. відсутні, а також відбувалися закупівлі й за межами України, але у наведеній цифрі вони не відображені. Найбільші обсяги операцій припадали на вовну, волос, різні текстильні товари і метали, тобто саме ті товари, яких в Україні не вистачало.

Дослідження свідчать, що Центральними державами закуповувалися в Україні не тільки товари, експорт яких зазвичай перебільшував імпорт (цинкова бляха, пряжа, вовняні тканини та інші текстильні вироби), але і багато таких, які взагалі не видобувалися й не вироблялися в Україні, зокрема мідь та її сплави, деякі метали, сірка, гума. Більше того, картелями закуповувалися в значній кількості товари, заборонені до вивозу: наприклад, бавовни було закуплено на 78 520 крб., вовни – на 18 735 030 крб., шкіри і хутра – на 1 126 086 крб., конопель та льону – на 14 148 701 крб. Результати виходять вражаючі – 50 % від суми закупівель Централі припадає на заборонені до вивозу товари [5]. Потрібно зазначити, що нові союзники вивозили з України значно більше товарів, ніж зафіксовано договорами. Зокрема, було закуплено марганцевої руди більше на 2 864 пудів, шкір рогатої худоби великих більше на 2 900, малих – на 233 852 штуки тощо. Ще й під виглядом "різних вантажів" з України вивозилася значна кількість сировини та продовольства, дефіцитних товарів (наприклад, мило, мідь, чай).

Експорт цукру здійснювався в цілому рівномірно. Усього з 1 квітня до 31 липня 1918 р. у Центральні держави було вивезено 863 вагони цукру, тобто на 30 % менше, ніж зазначено у договорі [3]. Подібна ситуація спостерігається і з експортом яєць – 83 вагони щомісяця, що становило 41.5 % від запланованого. Експорт сала, картоплі й овочів здійснювався за правом вільної закупівлі у населення, тому обрахуванню не підлягає. Велика рогата худоба вивозилася нестабільно (наприклад, за червень лише 2 % від норми). Звичайно, ця цифра є сумнівною, адже велика рогата худоба експортувалася без відома державних органів через реквізиції та закупівлю агентами Централі.

Потрібно зазначити, що обсяг експорту продовольства і, насамперед, хліба до Центральних держав, залежав від урожаю 1918 р. Чи могла Україна експортувати 60 млн пудів хліба, як зазначалося в першому економічному договорі? Питання скоріше політичне, адже російські дослідники наголошують на "кабальних" умовах Брестського миру для України. Урожай 1918 р. становив 825 млн пудів, для внутрішніх потреб необхідно було 670 млн пудів [5]. Отже, існував надлишок у 155 млн пудів. Якщо до основних видів хлібних продуктів додати ще залишок проса, гречки, гороху, квасолі та кукурудзи, то весь вільний залишок становитиме 180 млн пудів, які можна було експортувати.

Наголосимо, що цей хліб потрібно було отримати від населення, розподілити та визначити ціни. 19 серпня 1918 р. були призначені підвищені тверді ціни на хліб, які діяли до 1 грудня 1918 р.: пшениця –

9 р. 60 коп., жито – 7 р. 80 коп., овес – 7 р. 50 коп., ячмінь – 6 р. 90 коп., просо – 8 р. 40 коп. за пуд (згідно з архівними даними, ціни подано у рублях) [6]. Надалі ціни мали бути знижені на 50 %. Поміщиків ці цифри не задовольняли. Головною ж причиною небажання селян везти хліб на приймальні пункти була відсутність дешевих промислових товарів, які село могло отримати в обмін на зерно. Тобто товарообмін залежав від насичення українського ринку цими товарами.

Конторами Державного Хлібного Бюро було закуплено по губерніях України 75 650 569 пудів хліба. Прийнято було всього 28 791 276 пудів, а до 23 жовтня 1918 р. конторам залишилося прийняти ще 46 859 293 пудів хліба [7]. Потрібно зауважити, що хліб експортувався до 28 листопада 1918 р., отже з квітня по жовтень вивезли фактично одну третину від загальної закупівлі, а за місяць, що залишився, вивезти зазначену кількість було неможливо.

Отже, можна стверджувати, що внутрішня торгівля визначала виконання економічних зобов'язань щодо Центральних держав, а в кінцевому підсумку – незалежність України.

Важливий вплив на експортну діяльність УНР мав стан залізничного транспорту. За даними Міністерства продовольства, нестача і зношеність рухомого складу, відсутність мастильних матеріалів дуже знизили пропускну спроможність залізниць і спричинили серйозні перешкоди для виконання умов договору з Центральними державами. Яскравим прикладом стану залізниці є лист представника хлібного бюро: "Хлібне бюро з Миколаєва повідомляє, що на лінії Мерефа-Херсон немає вагонів, щитів. Станція переповнена хлібом. Необхідно 35 вагонів для перевантаження. Сьогодні власники повезли у зворотному напрямку 20 вагонів хліба" [8].

У цілому план експорту з України сировини та продовольства, як свідчать німецькі джерела, був реалізований лише на 20 % [9]. Політика урядів Української Центральної Ради та гетьмана П. Скоропадського, розруха на транспорті та протидія з боку населення окупованих областей – ось далеко не повний перелік причин цього.

Щодо імпорту в Україну з Центральних держав, то ситуація аналогічна експорту. Свідчення українських відомств мають надто великі розбіжності. Набагато надійнішими можна вважати показники німецької Залізничної Централі. Загалом із квітня по 28 листопада 1918 р. ввезено 26 797 вагонів товарів. Щодня в Україну мали прибувати 4 потяги по 200 вагонів, насправді ж їх було значно менше. Вугілля імпортувалось німецькими ввізними товариствами, інші товари – німецькими й австро-угорськими. Щодо цін на товари, що імпортувались, то союзникам вдалося їх збільшити уп'ятеро проти десятикратного, як вони того бажали.

Німеччина, Австрія та Угорщина мали власні ввізні товариства в Україні. Болгарія та Туреччина не створили жодного. Перевагу мали

німецькі ввізні товариства. За їх даними, до 1 лютого 1919 р. в Україну було ввезено від 2500 до 3000 російських вагонів із німецькими товарами. Ця цифра вдвічі більше, ніж зазначається німецькою Залізничною Централлю, і більш-менш відображає обсяги ввозу з Німеччини і Австро-Угорщини разом.

Обсяги імпорту німецьких товарів у більшості випадків незрівнянно нижчі від того, що вимагав український уряд при підписанні договору від 23 квітня, і навіть нижчі за гарантовані німецькими представниками. У цілому краще постачалися сільськогосподарські машини та інструменти, посилено ввозилися другорядні товари, зокрема годинники, гудзики, музичні інструменти, іграшки тощо. Чимало товарів ввозилося з Німеччини, Австрії та Польщі контрабандним шляхом, зокрема мануфактура, галантерея, одяг та ін. Фактично кожний солдат чи офіцер, що повертався з відпустки, був контрабандистом. Сприяло цьому зокрема й повітряне сполучення Київ-Відень.

Австро-угорські ввізні товариства були слабшими за німецькі, але мали кращий апарат управління. Однак вони раніше залишили Україну, їхні дані також не можуть бути достовірними. Потрібно відзначити товариство "Ост", яке мало головний капітал до 20 млн крон, на це товариство припадало 90 % усього австрійського імпорту [10, арк. 1].

Із моменту відновлення стосунків з Україною до початку липня 1918 р. було ввезено товарів із Австрії на суму близько 130 млн крон, у тому числі 150 вагонів сільськогосподарських машин, 400 вагонів емальованого посуду й на 10–15 млн крон нафтопродуктів [10, арк. 1]. Серед товарів сільськогосподарського призначення постачалися плуги, віялки, граблі, залізні лопати, коси, молотарки, сінокосарки. Поставляли також товари широкого вжитку – меблі, швейні машини, в'язані речі, взуттєву ваксу, галантерейний товар, сірники, мінеральну воду, хімічні товари, швейцарські годинники. Наприклад, в Одесу було доставлено 60 вагонів різних вантажів (з них 20 вагонів коньяку), у Проскурів більше 100 вагонів (40 вагонів кіс, 30 вагонів сільськогосподарських машин, 30 вагонів емальованого посуду). Крім того у Вінниці і Підволочиську застрягли більше 150 вагонів сільськогосподарських машин, емальованого посуду, меблів, вин, сірників тощо. Більша частина товарів, зокрема кіс, меблів, мінеральної води розграбовано. Таким чином, за даними Залізничної Централі, усього приблизно 800 вагонів із 1291 ввезено в Україну з Австро-Угорщини [10, арк. 6]. До речі, деякі товари були заборонені до ввозу в Україну, серед них – вина, хміль, предмети розкоші.

Київське відділення товариства "Ост" продало товарів на суму 37 млн руб., зокрема: кіс на 8; емальованого посуду – на 6; сільськогосподарських машин – на 4; годинників кишенькових на 7.5; мінеральної води на 2; галантереї на 3; скла на 1.5 млн руб. [10, арк. 6]. Майже таку ж суму повинні були отримати Одеське й Проскурівське відділення. У цілому "Ост" отримало в Україні не менше 100 млн руб., і крім цього 20 млн руб. за нафтопродукти.

Закупівельні ціни склалися у Відні, зазвичай до них додавалось ще 100 %, які розподілялися таким чином: 60 % – урядового податку на здешевлення хліба, купленого в Україні; 20 % на страхування та перевезення товару; 10 % – відрахування на користь торговельного бюро; 10 % – прибуток Товариства [10, арк. 7].

Австрійські ввізні товариства, в тому числі "Ост", поставляли великі партії товарів київським кооперативним і громадським організаціям: Союзбанку, Українбанку, Товариству Західних Земств. Значна частка, скоріше за все, продавалася нечесними комерсантами за кордон, зокрема в Москву та Ростов.

Угорський імпорт в Україну був значно меншим за обсягами. У березні 1918 р. у Будапешті за підтримки консорціуму угорських та одного австрійського банку було утворено "Інтернаціональне Товариство Експорту і Імпорту", уставний капітал якого становив 60 млн крон. Це товариство вело міжнародну торгівлю з усіма сусідніми державами. Спеціально для торгівлі з Україною при Товаристві було створено особливе підприємство "Угорсько-Українське Товариство вивізної торгівлі". Половина основного капіталу цього товариства вносилися консорціумом банків, а інша складалася із внесків окремих учасників.

В Україну з Угорщини ввозилися переважно вина, лікери, швейні машини, дрібне сільськогосподарське знаряддя, аптекарські товари, мінеральні води, скло тощо. До кінця серпня 1918 р. в Україну було ввезено товарів на 20–25 млн крон, з якої тільки Угорсько-Українське Товариство вивізної торгівлі, не маючи ще монопольних прав, отримало 10 млн крон.

Гостра паливна криза, спричинена розрухою Донецького басейну, розладом транспорту і втратами зв'язку з нафтовими районами Росії, примусили уряди Центральної Ради та Гетьманату докласти всіх зусиль, аби укласти договори з Центральними державами на поставку вугілля та нафтопродуктів. Згідно з першим договором від 19 квітня 1918 р. Німеччина зобов'язалася поставити вугілля 19 230 750 пудів. За другим договором від 10 вересня 1918 р. ще 9 млн пудів вугілля. Воно надходило на станції Барановичі, Голоби, Волочиськ, Новоселиця, Броди, Одеса. Всього на цих пунктах було розвантажено 21 984 083 пуди, тобто трохи менше обіцяного Німеччиною.

Щодо нафтопродуктів, то за першим договором з урядом Австро-Угорщини ціни за пуд були такі: бензоль-суміш – 10 цистерн по 45 руб.; бензин – 5 цистерн по 50 руб.; гас – 30 цистерн по 18 руб.; солярове масло – 12 цистерн по 19 руб. 50 коп.; машинне масло легке – 5 цистерн по 48 руб.; середнє – 2 цистерни по 50 руб.; важке – 8 цистерн по 55 руб.; автомобільне масло – 2 вагони по 115 руб.; свічки парафінові – по можливості 10 вагонів по 150 руб. [11]. Точна кількість

кожного з продуктів у договорі не зазначена, визначено лише кількість цистерн, яку австро-угорський уряд зобов'язався поставити в Україну.

За другим договором, підписаним 9 вересня, уряд Австро-Угорщини мав поставити до кінця 1918 р. нафтопродуктів: у вересні – 4 880 тонн, у жовтні – 5 000 тонн, у листопаді-грудні – не менше, ніж у вересні та жовтні. Ціни встановлювалися аналогічні попередньому договору, або навіть менші.

Нафтопродукти транспортувалися тільки через станцію Волочиськ (галицька нафта) і Одесу (румунська). При цьому продукти, які призначалися залізницям згідно з нарядами Департаменту Палива, розсилалися безпосередньо адресатам із Одеси і станції Волочиськ, а для приватних споживачів товари відпускали за загальним планом розподілу зі складів районних уповноважених по паливу. Для складів "Китопа" і "Отопа" (Харків) нафтопродукти направлялися зі станції Волочиськ, причому до Києва їх супроводжувала спеціальна охорона, щоб уникнути крадіжок. Усього було отримано нафтопродуктів 797 149 пудів, а згідно з договорами мало бути поставлено від 1 250 тис. до 1 500 тис. пудів. Таким чином, уряд Австро-Угорщини відставав у виконанні зобов'язань.

Що стосується суми, в яку обійшлася вся операція українському уряду, то її встановити неможливо, оскільки з політичної карти світу на початку ХХ ст. зникли такі держави, як Австро-Угорщина і Україна. За нормальних умов Україна за отримане вугілля заплатила б за домовленістю 101 млн руб., а за нафтопродукти близько 21 млн руб.

Таким чином, викладене дозволяє прослідкувати головні цілі економічної політики Центральних держав в Україні: *по-перше*, викачати з країни якомога більше сировини та інших товарів, яких бракувало у Центральних державах; *по-друге*, захопити український ринок, тобто посісти такі позиції, які забезпечили б Німеччині можливість поставок по закінченні війни практично необмеженої кількості готових виробів з одночасним усуненням будь-якої можливості конкуренції з боку інших держав (Фінляндії, Швеції, Росії, Білорусії, Польщі та ін.), а також забезпечити можливість необмеженого вивозу звідси будь-якої сировини; *по-третє*, створити заборгованість України на користь Німеччини для досягнення сприятливого платіжного балансу.

Потрібно зазначити, що точної кількості товарів, експортованих із України до Центральних держав, встановити не вдалося. За різними джерелами, Україна виконала свої зобов'язання перед Центральними державами не більше, ніж на 20 %. Точніше цифра не визначена, тому що крім свідомого саботажу урядів Центральної Ради та Гетьманату щодо експорту, додалися ще й об'єктивні причини. Насамперед це протидія з боку населення, яке не бажало віддавати хліб без зворотного постачання промислових товарів, фіксовані ціни на продаж хліба, відсутність достатньої кількості транспортних засобів, невпорядкова-

ність перевантажень товарів на кордоні (різна ширина залізничних колій), ігнорування населенням української валюти, реквізиції з боку окупаційних військ тощо. За сприятливих обставин та при бажанні урядів, Україна могла б виконати свої зобов'язання в повному обсязі, тим більше врожай 1918 р. цьому сприяв. Є ще одна цікава деталь, яка могла б збільшити цифру обсягу експорту з України, а саме: мільйони посилок із України до Німеччини та Австро-Угорщини вагою понад один пуд, відправка яких досягла восени 1918 р. небачених розмірів. До цього слід додати ще й контрабанду, отже, експорт з України міг бути значно більшим, ніж зазначено в договорах.

Імпорт в Україну теж не підлягає точному підрахунку, про що не раз заявляли представники Німеччини та Австро-Угорщини. Український уряд та його міністерства теж не мали достовірних даних (брак фахівців, статистичних даних). Крадіжки сягали 30 %. До того ж німці часто ввозили замість визначених товарів другорядні, дрібніші. Австро-угорський імпорт в Україну становив більш-менш стабільну картину, незважаючи на значні втрати від крадіжок.

Отже, хоча економічні договори та їх виконання обома сторонами неможна назвати рівноправними, все ж вони були вигідними як для Центральних держав, так і для України. Центральна Рада, не довівши справу до кінця, змушена була піти з політичної арени. Справу успадкував новий уряд.

У силу певних об'єктивних і суб'єктивних причин економічні договори не були виконані жодною стороною. Однак вони започаткували нові економічні відносини молодій українській державі з європейськими країнами. Досвід, набутий у роки відродження української державності (1917–1918 рр.), повинен стати надбанням незалежної України в сучасних умовах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Киевская мысль*. — 1918. — 10 марта.
2. *Андерсон О. Н.* Внешняя торговля Украины в 1918 году / О. Н. Андерсон. — К., 1919. — С.17.
3. ЦДАВО України, Ф. 2196, Оп. 1, Спр. 519. — Арк. 108.
4. ЦДАВО України, Ф. 2196, Оп. 1, Спр. 19. — Арк. 109.
5. *Киевская мысль*. — 1918. — 29 апреля.
6. *Киевская мысль*. — 1918. — 20 августа (№ 127)
7. *Чернин О. В* дни мировой войны : мемуары / О. Чернин. — М., 1923. — С. 275.
8. *Киевская мысль*. — 1918. — 1 сентября. — № 161.
9. *Deutsche-Russische politik 1917–1941*. — Dusseldorf-Bonn, 1962. — P. 33.
10. ЦДАВО України, Ф. 1118, Оп. 1, Спр. 33. — Арк. 1, 2, 6, 7, 11, 13.
11. ЦДАВО України, Ф. 1118, Оп. 1, Спр. 30. — Арк. 12.